

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN EDEBİYATLA İLGİLİ ALGILARININ METAFORLAR YOLUYLA BELİRLENMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*

*Salim PİLAV***

*Aliye USLU ÜSTEN****

ÖZET

Ortaöğretim öğrencilerinin edebiyat kavramıyla ilgili algılarının metaforlar yoluyla belirlenmeye çalışıldığı bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim (Fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Çalışma grubunu Kırıkkale ilinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı 4 farklı liseden 276 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan ve geçerli metafor üreten öğrencilerden 97'si 9. sınıf, 58'i 10. sınıf, 73'ü 11. sınıf ve 58'i 12. sınıfa gitmektedir. Araştırmanın verileri tek sorudan oluşan boşluk doldurma yöntemine göre hazırlanmış bir formla toplanmıştır. Öğrencilerden edebiyata ilişkin bir metafor geliştirmeleri ve benzetme yönünü de yazmaları istenmiştir. Bu araştırma, aynı zamanda edebiyat dersiyle ve dolayısıyla edebiyat kavramıyla ilk defa lisede karşılaşan öğrencinin bu kavrama ilişkin algısını belirlemek, bu algıdan yola çıkarak edebiyat eğitiminin boyutlarına dair tespitler yapmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Öğrencilerin geliştirdikleri metaforlar sınıf düzeyinde ayrı ayrı tespit edilmiş, ardından bu metaforlar benzetme yönlerinden hareketle altı başlık altında sınıflandırılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin metafor geliştirirken karşılaştırma yaptıkları ve yaratıcı düşünebildikleri anlaşılmıştır. Altı farklı başlık altında toplanan metaforlar incelendiğinde öğrencilerin edebiyatın insanla ve günlük hayatla olan ilişkisinin farkında oldukları sonucuna varılabilir. Ayrıca, öğrencilerin edebiyatın önemi ve gerekliliğine gönderme yapan metaforlar geliştirmiş olmaları, edebiyat dersinin amacına ulaştığı sonucunu düşündürmektedir. Araştırma, özellikle edebiyatla ilgili geliştirilen olumsuz metaforların kaynağının neler olabileceği konusunda da fikir vermesi bakımından oldukça önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: metafor,algı,edebiyat, edebiyat eğitimi

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, El-mek: spilav@kku.edu.tr

*** Okt. Dr. Gazi Üniversitesi

A RESEARCH ON DETERMINING HIGH SCHOOL STUDENTS' PERCEPTIONS ABOUT LITERATURE THROUGH METAPHORS

ABSTRACT

In this research, which aims at determining students' perceptions about concept of literature through metaphors, a qualitative research method, phenomenology (design) is adopted. The study group is composed of 276 students from 4 different high schools of the Ministry of National Education. Of the students who participated in the study and who were able to produce valid metaphors, 97 students are from 9th grade; 58 from 10th grade; 73 from 11th grade and 58 from 12th grade. Data is collected by a form containing a single question prepared with 'fill-in-the-blank' method. The students are asked to develop a metaphor related to literature and to write its comparative aspect as well. The students take the literature class and they face the concept of literature for the first time in high school. This research is made in order to determine these student's perception of the concept of literature and in order to make diagnosis about education of literacy taking into account this perception. Descriptive analysis techniques are used in analyzing the data. Metaphors developed by students are determined separately at class level and then they are classified under six headings in accordance with their comparative qualities. The research reveals that students are making comparisons while developing metaphors and they can think creatively. When six groups of metaphors are considered, it can be concluded that students are aware of the literature's relation with humanbeing and daily life. As students developed metaphors relating to the importance and the necessity of literature, it is thought that literature classes reached their goals. The study is also important as it sheds light on the sources of negative metaphors for literature.

Key Words: metaphors, perception, literature, literature education

Giriş

Edebiyat, Arapça edeb (edb) kelimesinden türetilmiş, Türk Edebiyatında Tanzimat'tan sonra kullanılmaya başlanmıştır. Bu döneme kadar edebiyat kelimesi yerine "ilm-i edeb", "şiir ve inşa" gibi kelimeler kullanılmıştır. "Şiir ve inşa" ile edebiyatın nazım ve nesir düzeninde yazılmış eserler anlaşılırken "ilm-i edeb" le sözün daha estetik ve daha zarif söylenmesini öğreten kurallar amaçlanmıştır. Güzel söz söylemenin (belagatin) sağlam cümle yapısı, estetik ve söz sanatları olmak üzere üç temel esası bulunmaktadır.

Edebiyat kelimesi, Latince kökenli harf anlamındaki littera kökünden türetilen litteratura'dan gelmektedir. Kelime, Fransızca *littérature* kelimesinin karşılığı olarak düşünülmüştür. Litteratura kelimesi Latince, filoloji, bilim, gramer, yazı ve alfabe gibi anlamlara gelirken Fransızcada edebiyat kavramından başka, edebiyat eserleri ve edebiyat araştırmalarıyla ilgili bazı kavramlarla birlikte kültür ve yazarlık karşılığında da kullanılmaktadır.

İslamiyet'ten önceki dönemlerde, edebiyat kelimesine kaynaklık eden Arapça kökenli edeb (edb) kelimesi "davet", "yemeğe davet" gibi anlamlara gelmektedir. Cömertliğin üstün bir erdem olarak kabul edilmesi, edeb kelimesinin zaman içerisinde "fazilete davet" anlamını yüklenmesine

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

vesile olmuştur. Zarafet, nezaket, iyi terbiye ve usluluk da kelimeye atfedilebilecek diğer anlamlardır.

Edebiyat kelimesine ilk defa Şinasi ve Namık Kemal'in yazılarında rastlanır. Namık Kemal, edebiyatı estetik ve güzelliğin yanında millet terbiyesine de aracılık eden bir unsur olarak gördüğünü ifade eder. Namık Kemal, edebiyatın ne olduğunu şu sözlerle açıklıyor: “Sözün ahvâl-i vicdaniyeyi tahvilde olan tesir-i belîğine mebni bir büyük fâidesi dahi milletin hüsn-i terbiyetine hizmettir ki, hakikat-i hâlde lafzan edebiyatın me’haz-i iştikakı edeb ise, manen edebın masdar-ı intişarı edebiyattır, denilebilir. Zira iki manasıyla edibâne yazılmış bir eser, mekarim-i ahlâk için öyle bir kanun-i muteberdir ki, herkes bi’l-ihitar itaadine mâil ve o cihetle yalnız vücudu muhafaza-i ahkâmına kafil olur” (1886).

Edebiyat bilgi, gözlem ve deneyişlere dayalı duygular, düşünceler, hayaller yardımıyla güzel söz ve yazı eserleri meydana getirme sanatıdır (Kabaklı, 1994: 2). Yüksek bir seviyeye sahip olmasa bile, toplum tarafından kabul edilen ve beğenilen eserler edebiyat başlığı altında değerlendirilebilir (Atsız, 1992: 10-11). Edebiyat, en kısa tarifıyla, duygu, düşünce ve hayallerin dil aracılığıyla en tesirli bir biçimde söz veya yazıyla ifade edilmesidir. Edebiyat sanatı, duygu, düşünce ve hayallerin okuyucuda heyecan uyandıracak tarzda, özgün ve estetik bir biçimde kelimelerle ifade edilmesine dayanır.

Metaforik bir çalışma olmasından dolayı edebiyat kavramının çağrıştırdığı çeşitli anlamlara öncelikle göz atmak faydalı olacaktır. Güzel (2006: 2) edebiyatın tarifıyla ilgili şu kapsamlı değerlendirmeyi yapmaktadır:

“Edebiyat, çıplak hakikat ve hayallerin süslü elbisesidir.

Edebiyat, tabii ve beşeri olayları anlatırken beyinlerde hayranlık uyandırmaktır.

Edebiyat, fikir ve hisleri çeşitli şekillerde ifade etme yeteneğidir.

Edebiyat, bir ressamın çizgilerle renkler arasında ilgi kurarak bir tabloya yansıtması gibi gerçekle hayali yer ve zamana göre birleştirme sanatıdır.

Edebiyat, hayatın gizli sayfalarını görmek, mikroskobik bir işçilikle onları tetkik ve tahlil edebilmektir.

Edebiyat, gönülden kopan duyguları aynı güzellikle başkalarına duyurabilmektir.

Edebiyat, musiki gibi yalnız seslerin bestesi değil, kendine mahsus fikir ve duyguların da bestesidir. Edebiyat olmasaydı musiki öksüz kalırdı.

Edebiyat, ilkbaharlarda açan çiçekli ağaçlara benzer. Esen fırtınalardan her ne kadar çiçeklerini dökerse de yine düştüğü yerleri süslemekten geri kalmaz.”

Genel anlamda bütün insanların özelde de lise öğrencilerinin duygu, düşünce ve hayallerin en tesirli bir biçimde söz veya yazıyla ortaya konulması anlamındaki edebiyat kavramına ilişkin algıları çeşitli yollarla tayin edilebilir. İşte bu yollardan biri de metaforik düşünme biçimidir. Metaforlar, insanın dünyayı algılama biçiminin, nesnelere, hareketler ve olaylar hakkında düşündüklerinin görüntüleridir (Yunusoğlu, 2003:1).

Metafor köken olarak Yunanca nakletme ve aktarma manasındaki *metapherein* kelimesinden türemiştir. *Meta* değiştirmek, *pherein de* taşımak, anlamına gelmektedir (Levine, 2005: 172). Lakoff ve Johnson (2005) metaforun özünün olgu, kavram veya nesne gibi bir şeyi başka bir şeye göre anlamak ve tecrübe etmek olduğunu belirtmişlerdir. Metaforlar bizim olgu, kavram veya nesnelere algılayış biçimimizi etkilediğinden gerçekleri yeniden tanımlamak için kullanılabilir (Goldstein, 2005). Metaforlar bilinen bir durumun anlamını bilinmeyen bir duruma taşıma noktasında yeni bir olguyu anlama ve açıklamada yararlı olabilmektedir. Metaforlar yeni bir

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

bilginin öğrenilmesini kolaylaştırmanın yanında bir düşünce ve bir görme biçimi olarak sosyal bilimlerde önem kazanmaktadır. Metaforlar, olgu, nesne veya kavramları anlamlandırma ve aktarmada bireylerin tecrübelerinden yararlanma bakımından aynı zamanda “tecrübelerin dili” (Miller,1987) olarak da adlandırılır. Metaforun bir şeyi başka bir şeyin bilgi alanıyla anlama çabasıdır (Lakoff ve Johnson, 1980: 5). Bu süreçte anlatılmak veya istenen anlaşılmak istenen kavram başka bir bilgiyle bağlantı kurularak açıklanır.

Metaforik düşünme süreci üç basamakta değerlendirilir (Sezer, 2003: 89-90):

- Açıklanmak ya da anlamlandırılmak istenen soyut bir olgu (durum, olay, kavram)
- Bu olguyu açıklamak için kullandığımız somut (belirgin) bir olgu ve bu olgunun dile ait ifadesi
- Bu iki olgu arasında kurulan (kurgulanan) özel denklikler (benzeşmeler)

Kişilerin hayat görüşlerinin belirlenmesinde, dünyayı anlamlandırmalarında, olay, durum, olgu, kavram ve nesnelere kurdukları iletişimde metaforik düşüncenin çok büyük önemi vardır. Bu anlamda metaforik düşünme yöntemi, bir öğrenme tazi olarak da önem arz etmektedir. Son yıllarda çeşitli alanlarda metaforik çalışmaların oldukça yaygınlık kazandığı görülmektedir. Bu doğrultuda literatürü incelediğimizde mahiyet itibariyle birbirine yakın çalışmaların olduğunu görmekteyiz:

Türkçe ve Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği bölümü son sınıf öğrencilerinin Türkçeyle ilgili algılarının metaforlar yoluyla tespit edilmeye çalışıldığı araştırmada öğretmen adaylarının Türkçe ile ilgili algılarının “canlı olduğu ve daha da geliştirilmeye uygun olduğu” ortaya konulmuştur (Sevim, Veyis ve Kınay, 2012: 45). Şahin ve Baturay (2012) yaptıkları bir çalışmada ortaöğretim öğrencilerinin (15-18 yaş) internet kavramıyla ilgili oluşturdukları metaforları incelemişler ve araştırmalarının sonucunda öğrencilerin interneti en çok bilgi kaynağı, en az ise iletişim aracı kavramı olarak algıladıklarını belirtmişlerdir.

Bu çalışmanın amacı ise lise (ortaöğretim) öğrencilerinin edebiyat kavramıyla ilgili algılarını metaforlar yoluyla belirlemeye çalışmaktır. Bu bağlamda ortaöğretim öğrencilerinin edebiyatla ilgili geliştirdikleri metaforların ve bunların benzetme yönlerinin neler olduğu sorularına cevap aranmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Bu araştırmada olgubilim (fenemoloji) deseni kullanılmıştır. Olgubilim deseni, derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Farkında olduğumuz bu olgular olay, kavramlar, durum ve algı gibi çeşitli şekillerde karşımıza çıkabilmektedir. (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Çalışma Grubu

Çalışma grubunu Kırıkkale ilinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı 4 farklı liseden 276 öğrenci oluşturmaktadır. Bunlardan 97’si 9. sınıf, 48’i 10. sınıf, 73’ü 11. sınıf ve 58’i 12. sınıf öğrencileridir.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri tek sorudan oluşan boşluk doldurma yöntemine göre hazırlanmış bir formla toplanmıştır. Öğrencilerden edebiyatı çağrıştırabilecek veya edebiyatı ifade etmelerine yardımcı olabilecek bir kavram belirlemeleri ve bu kavramın benzetme yönünü de belirtmeleri istenmiştir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

Toplanan Verilerin Analizi

Araştırma sonucunda öğrencilerin belirlediği metaforlardan geçerli olanları tespit edilerek benzetme yönlerinden hareketle tasnif edilmiştir. Metaforların sınıflandırılmasında ortak temalar dikkate alınmış ve frekans değerleriyle birlikte tablolara dönüştürülmüştür. Verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Bulgular bölümünde öğrencilerin edebiyatla ilgili “*Bence edebiyatgibidir / benzer. Çünkü.....*” biçiminde geliştirilen metaforlardan benzer olanları aynı başlık altında sınıflandırılarak frekans değerleriyle birlikte tablolara aktarılmasına çalışılmıştır. Öğrencilerin çağrışımlarına gerekçe olarak yazdıkları benzetme yönü dikkate alınarak metafor benzerliğine karar verilmiştir. Benzetme yönleri de kendi aralarında tasnif edilerek 5 başlık altında toplanmıştır.

Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. sınıf öğrencilerinin edebiyatla ilgili geliştirdikleri metaforların genel dağılımı Tablo 1 de gösterilmiştir.

Tablo 1: Edebiyatla İlgili Metaforların Genel Dağılımını Gösteren Sonuçlar

Metaforlar (n=276)	f	Metaforlar (n=276)	f	Metaforlar (n=276)	f
hayat	26	ışık	2	futbol topu	1
ayna	21	çocuk	2	öğretmen	1
duygu ve düşünce	23	yazmak	2	bakış açısı	1
tarih	20	masal	2	modern Türklük	1
beyin	10	yıllanmış şarap	2	gerçek	1
şiir	9	etle turnak	2	müzik	1
gereksiz ders	8	ev	2	olgu	1
sanat	7	dostluk	2	bilgi	1
insan	6	doğa	1	gece	1
eskinin güzellikleri	5	ilaç	1	gökyüzü	1
sevgi	5	süslü bahçe	1	güneş	1
şarkı	5	labirent	1	resim	1
ağaç	4	ırmak	1	mutluluk	1
kitap	4	parti	1	şeker	1
su	4	sevgili	1	uyku	1
yaşam tarzı	4	dondurma	1	vagon	1
yemek	4	şelale	1	yarısı dolu bardak	1
toplum	4	dinleme	1	yıldız	1
ifade	4	şeffaflık	1	günlük tutmak	1
dil	3	kalp	1	nar	1
oyun	3	bitki	1	şehir	1
gelenek	3	hafta sonu	1	boş teneke	1
felsefe	3	genel kültür	1	çikolata	1

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

deniz	3	günlük yaşam	1	tebeşir	1
anı	2	hayatın belgeseli	1	deniz mavisi	1
çiçek	2	Everest dağı	1	ağır yük	1
dünya	2	zaman	1	canlı	1
en çok sevilen ders	2	doğallık	1	anlamak	1
hapishane	2	kadın	1	boşlukta koşmak	1
her şey	2	boş damacana	1	zaman makinesi	1
kalem	2	düşünce özgürlüğü	1	çalışmak	1
kedi	2	belge	1	alışveriş	1

Araştırma verilerine göre çalışma grubunu oluşturan 276 lise öğrencisi edebiyatla ilgili 96 metafor üretmişlerdir. Hayat 26, ayna 21, duygu ve düşünce 23, tarih 20, beyin 10, şiir 9, gereksiz ders 8, sanat 7, insan 6, eskinin güzellikleri 5, sevgi 5, şarkı 5, ağaç 4, kitap 4, su 4, yaşam tarzı 4, yemek 4, toplum 4, ifade 4, dil 3, oyun 3, gelenek 3, felsefe 3, deniz 3, anı 2, çiçek 2, dünya 2, en çok sevilen ders 2, hapishane 2, her şey 2, kalem 2, kedi 2, ışık 2, çocuk 2, yazmak 2, masal 2, yıllanmış şarap 2, etle tırnak2, ev 2, dostluk 2 gibi kavramlar birden fazla öğrenci tarafından metaforlaştırılmıştır. Doğa, ilaç, süslü bahçe, labirent, ırmak, parti, sevgili, dondurma, şelale, dinleme, şeffaflık, kalp, bitki, hafta sonu, genel kültür, günlük yaşam, hayatın belgeseli, Everest dağı, zaman, doğallık, kadın, boş damacana, düşünce özgürlüğü, belge, futbol topu, öğretmen, bakış açısı, modern Türklük, gerçek, müzik, olgu, bilgi, gece, gökyüzü, güneş, resim, mutluluk, şeker, uyku, vagon, yarısı dolu bardak, yıldız, günlük tutmak, nar, şehir, boş teneke, çikolata, tebeşir, deniz mavisi, ağır yük, canlı, anlamak, boşlukta koşmak, zaman makinesi, çalışmak, alışveriş metaforları ise bir kez üretilmiştir.

Tablo 2: Edebiyatla İlgili Metaforların Sınıflara Göre Dağılım Sonuçları

Metafor Sayısı	9. Sınıf Öğrencilerinin Geliştirdiği Metaforlar	10. Sınıf Öğrencilerinin Geliştirdiği Metaforlar	11. Sınıf Öğrencilerinin Geliştirdiği Metaforlar	12. Sınıf Öğrencilerinin Geliştirdiği Metaforlar
1	belgesel	bakış açısı	anı	ağır yük
2	beyin	canlı	anlamak	alışveriş
3	deniz mavisi	çocuk	belge	boşlukta koşmak
4	dil	dost	bilgi	çalışmak
5	dinlemek	futbol topu	bitki	çiçek
6	dondurma	gökyüzü	boş teneke	çorba
7	dünya	günlük tutmak	boş damacana	doğallık
8	eskinin güzellikleri	şelale	cezaevi	dostluk
9	etle tırnak		çikolata	gece
10	Everest dağı		düşünce akımı	meyve
11	genel kültür		düşünce özgürlüğü	sevgili
12	gerçek		doğa	şehir
13	ırmak		felsefe	yazmak

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

14	ilaç	güneş	yıldız
15	kalp	hafta sonu	vagon
16	labirent	hayat biçimi	zaman makinesi
17	mutluluk	kadın	
18	müzik	modern Türklük	
19	öğretmen	olgu	
20	parti	resim	
21	sevilen ders	şeffaflık	
22	süslü bahçe	şeker	
23	tebeşir	yarısı dolu bardak	
24	uyku	yıllanmış şarap	
25	zaman		

Tablo 2'ye bakıldığında 96 metafordan 25 tanesinin 9. sınıf öğrencileri tarafından üretildiği görülmektedir. Buna göre “belgesel, beyin, deniz mavisi, dil, dinlemek, dondurma, dünya, eskinin güzellikleri, etle tırnak, Everest dağı, genel kültür, gerçek, ırmak, ilaç, kalp, labirent, mutluluk, müzik, öğretmen, parti, sevilen ders, süslü bahçe, tebeşir, uyku, zaman” metaforları sadece 9. sınıf öğrencileri tarafından söylenmiştir. 10. sınıf öğrencileri “bakış açısı, canlı, çocuk, dost, futbol topu, gökyüzü, günlük tutmak, şelale” olmak üzere 8 metafor geliştirmiştir.

11. sınıf öğrencileri tarafından üretilen “anı, anlamak, belge, bilgi, bitki, boş teneke, boş damacana, cezaevi, çikolata, düşünce akımı, düşünce özgürlüğü, doğa, felsefe, güneş, hafta sonu, hayat biçimi, kadın, modern Türklük, olgu, resim, şeffaflık, şeker, yarısı dolu bardak, yıllanmış şarap” metaforlarının sayısı 24'tür.

12. sınıf öğrencileri ise 16 metafora sahiptir. Bunlar; “ağır yük, alışveriş, boşlukta koşmak, çalışmak, çiçek, çorba, doğallık, dostluk, gece, meyve, sevgili, şehir, yazmak, yıldız, vagon, zaman makinesi” metaforlarıdır.

Tablo 1'de gösterilen metaforlar öğrencilerin yazdıkları benzetme yönleri dikkate alınarak 6 farklı başlık altında toplanmıştır. Bunlar:

- İnsan hayatını yansıtan ve insanı ve gerçekleri konu edinen edebiyat
- Güzellikleri anlatmaya yarayan sonsuz bilgi hazinesi olarak edebiyat
- Tarihin ve kültürel hayatın aktarımı olarak edebiyat
- İletişim aracı olarak edebiyat
- Sevginin kaynağı olarak edebiyat
- Anlamsız ve sıkıcı bir kavram olarak edebiyat

Aşağıda bu kategoriler tek tek tasnif edilerek değerlendirilmiştir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

Tablo 3: İnsan Hayatını Yansıtan, İnsanı ve Gerçekleri Konu Edinen Edebiyat

Metaforlar (n=276)	f	Metaforlar (n=276)	f
hayat	26	etle tırnak	2
ayna	21	parti	1
duygu ve düşünce	23	şeffaflık	1
insan	6	günlük yaşam	1
yaşam tarzı	4	bakış açısı	1
toplum	4	gece	1
felsefe	3	zaman	1
deniz	3	düşünce özgürlüğü	1
Toplam=99			

Öğrencilerin edebiyatın insan hayatını, insanı ve gerçekleri konu edinmesini düşünmeleri edebiyatın insan hayatındaki yerini ve önemini göstermesi açısından önemlidir. Tablo 3'teki metaforlara bakıldığında öğrencilerin ürettikleri metaforların insanın duygu ve düşüncelerini, yaşam tarzını, engin bilgi ve deneyimini yansıtan bir aynayı çağrıştırdığı görülmektedir. İnsan düşünen, konuşan, dinleyen, sevinen ve üzülen bir canlıdır. Edebiyat, bu özelliklere sahip insanı konu edinir ve yine insana hitap eder. Edebiyatın hayatı yansıtmaması öğrencilerin geliştirdikleri metaforların temel noktası olmuştur. Öğrencilerin bu başlık altındaki metaforları geliştirme nedenlerine yönelik bazı ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

Bence edebiyat duygu ve düşüncelerimizdir. Çünkü olan olaylar gerçekte de yaşanabilir ve edebiyat insanı geliştirir, büyütür, insanın kendini tanımasına yardımcı olur.

Bence edebiyat hayat gibidir. Çünkü hayatımız ve her türlü olay ile ilişki içerisindedir. Edebiyat yaşamımızın bir parçasıdır ve insanlar yaşamları boyunca edebiyat ile ilişki içerisindedir.

Bence edebiyat duygu ve düşüncelerimize benzer. Çünkü edebiyat bir sanattır. Edebî yazarken genellikle duygularımızla hareket ederiz ve bu duyguları birbirimizle paylaşırken herkeste farklı duygular uyandırırız.

Bence edebiyat halkın aynası gibidir. Çünkü edebiyat geçmişi, edebî hayatı, toplumun içindeki olayları, insanın duygu ve düşüncelerini güzel bir dille anlatma sanatıdır.

Bence edebiyat toplumun görünmez aynası gibidir. Çünkü toplumun kendisidir.

Tablo 4: Güzellikleri Anlatmaya Yarayan Sonsuz Bilgi Hazinesi Olarak Edebiyat

Metaforlar (n=276)	f	Metaforlar (n=276)	f	Metaforlar (n=276)	f
sanat	7	doğa	1	güneş	1
şarkı	5	süslü bahçe	1	resim	1
ağaç	4	ırmak	1	mutluluk	1
kitap	4	dondurma	1	şeker	1
su	4	şelale	1	yıldız	1
yemek	4	bitki	1	çikolata	1
çiçek	2	Everest dağı	1	tebeşir	1
dünya	2	doğallık	1	deniz mavisi	1

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

ışık	2	öğretmen	1	canlı	1
masal	2	müzik	1		
gökyüzü	1	boşlukta koşmak	1	Toplam=57	

Tablo 4'teki metaforlar incelendiğinde öğrencilerin edebiyata ilişkin metafor geliştirirken tabiat unsurlarından yararlandıkları görülmektedir. “ağaç, su, güneş, deniz mavisi, gökyüzü” edebiyatın barındırdığı güzellikleri simgeleyen, köklü, sonsuz ve çevresini aydınlatan bir araç oluşuna dikkat çekmesi bakımından zengin metaforlardır. “*Bence edebiyat bizimle büyüyen bir ağaca benzer. Çünkü, insan yaşamı boyunca duyguları, umutları ve hayalleri olmadan hayata tutunamaz. Yeri geldiğinde tek bir kelimeyle bile içimizde kopan fırtınaların esintisini dile getirebiliriz. Bir farkında olmadan o bizimle var olur, içimizde yaşar ve içimizde büyür.*” ifadesiyle benzetme yönünü açıklayan bir öğrenci edebiyatın gücünü ve zenginliğini de anlatmaktadır. Edebiyatı “sanat” a benzeten öğrenciler, edebiyatın işlenmeye ve geliştirilmeye müsait bir dal olmasından yola çıkmışlardır. “Şarkı” metaforunu geliştiren öğrenciler ise edebiyatın anlam derinliği ve kalıcılık yönlerini esas almışlardır. “Güzellikleri Anlatmaya Yarayan Sonsuz Bilgi Hazinesi Olarak Edebiyat” başlığı altında 31 farklı metafor belirlenmiş olması öğrencilerin yaratıcı düşünce ve düzgün ifade becerisine sahip olduklarını göstermektedir.

Tablo 5: Tarihin ve Kültürel Hayatın Aktarımı Olarak Edebiyat

Metaforlar (n=276)	f	Metaforlar (n=276)	f	Metaforlar (n=276)	f
tarih	20	belge	1	yarısı dolu bardak	1
eskinin güzellikleri	5	modern Türklük	1	nar	1
gelenek	3	gerçek	1	şehir	1
anı	2	olgu	1	zaman makinesi	1
yıllanmış şarap	2	bilgi	1	çalışmak	1
genel kültür	1	vagon	1	alışveriş	1
hayatın belgeseli	1			Toplam=46	

Tablo 5'teki metaforlar incelendiğinde öğrencilerin “Tarihin ve Kültürel Hayatın Aktarımı Olarak Edebiyat” başlığı altında 19 farklı metafor geliştirdikleri görülmektedir. Öğrencilerin en fazla “tarih” benzetmesini yapmaları edebiyatla tarih ilişkisini ve birlikteliğini fark ettikleri anlamına gelmektedir. Edebiyat eserleri tarihten yararlandığı gibi, tarih bilimi de geçmişte yaşananları aktarırken edebiyatın verilerinden yararlanır. Dolayısıyla öğrencilerin “*Bence edebiyat bir nar gibidir. Çünkü o narın küçük taneleri bir araya gelerek bir bütünü oluşturur. Edebiyat da böyle parça parça bilgilerin bir araya getirilmesinden oluşan bir bütündür.*” açıklamasında olduğu gibi edebiyatla tarih bir bütünün parçalarıdır. Edebiyat aynı zamanda kültürel hayatında aktarılmasında önemli rol oynar. “Eskinin güzellikleri, şehirler ve geleneklerimiz” kültür hayatının vazgeçilmez unsurlarıdır.

Tablo 6: İletişim Aracı Olarak Edebiyat

Metaforlar (n=276)	Metaforlar (n=276)
beyin	yazmak
ifade	ev
dil	dinleme
oyun	günlük tutmak
kalem	anlamak

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

çocuk

Toplam=31

Tablo 6'daki veriler incelendiğinde edebiyat denildiği zaman öğrencilerin en fazla “beyin” benzetmesini yaptıkları görülmüştür. Beyin, doğru ve sistemli düşünmeyi, bilgi edinmeyi ve kendimizi ifade etmemizi sağlayan en önemli uzvumuz olarak tarif edilmiştir. Edebiyat ve beyin arasında insanın düşüncelerini yansıtmaya bakımda benzetişim kurulmuştur. “dil, oyun, kalem, çocuk, yazmak, dinleme, günlük tutmak, anlamak” metaforları edebiyatın iletişim aracı özelliği ile ilgilidir. “ev” metaforunu geliştiren bir öğrenci ise edebiyatı tüm dilleri kapması yönünden eve benzetmiştir.

Tablo 7: Sevginin Kaynağı Olarak Edebiyat

Metaforlar (n=276)	Metaforlar (n=276)
sevgi	ilaç
en çok sevilen ders	sevgili
her şey	kalp
keci	kadın
dostluk	Toplam=17

İnsanı anlatan ve insana hitap eden edebiyat aynı zamanda sevginin ifadesidir. Tablo 7’de “Sevgi Kaynağı Olarak Edebiyat” başlığı altında öğrencilerin ürettikleri metaforlar yer almaktadır. Buna göre öğrenciler en çok sevilen ders olan edebiyatı dertlere deva bir ilaç veya yumuşak bir keciye benzetmişlerdir. Öğrencilerin geliştirdikleri bazı metaforların benzetme yönleri şu şekildedir:

“Bence edebiyat sevgiye benzer. Çünkü, edebiyatın amacı bir şeyi unutmamak için tekrardan sevmektir.”

“Bence edebiyat sevgiye benzer. Çünkü, edebiyat Mecnun’un Leyla’ya baktığı gibi bakmaktadır.”

“Bence edebiyat sevgiye benzer. Çünkü, insanın içinin huzur ve mutluluk dolması için sevgi yeterlidir.”

Edebiyatla ilgili bu olumlu düşüncelere rağmen olumsuz metaforların geliştirildiği de görülmüştür. Tablo 8’de öğrencilerin ürettikleri olumsuz metaforlar verilmiştir.

Tablo 8: Anlamsız ve Sıkıcı Bir Kavram Olarak Edebiyat

Metaforlar (n=276)	Metaforlar (n=276)
gereksiz ders	futbol topu
hapishane	uyku
labirent	boş teneke
hafta sonu	ağır yük
boş damacana	Toplam=17

Araştırma verilerine göre 276 öğrenciden 17 tanesi edebiyata ilişkin 9 farklı olumsuz metafor geliştirmiştir. Bunlar arasında 8 öğrenci “gereksiz ders” metaforunu üretmiştir. Bu olumsuzluğun kaynağını incelediğimizde öğrencilerin benzetme yönüne sıkıcı, anlamsız, işi yaramayacak olması, sayısal bölümde okuyan öğrenci olmaları gibi gerekçeler yazdıkları görülmüştür. Günümüz şair ve yazarların eskilerden daha iyi olmaları öğrencilerin edebiyatı anlamsız ve gereksiz bir şeye benzetmelerinin bir başka nedenidir. İçlerinde en ilginç olarak

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

nitelendirilebilecek metafor ise “hapishane”dir. İçine girince çıkılamayacak bir ortam olması ve insanın kendisiyle baş başa kalması *bu* metafora ait benzetme yönüdür. Aşağıda diğer metafor ve benzetme yönleri verilmiştir:

“Bence edebiyat ağır bir yük gibidir. Çünkü gereksizdir.”

“Bence edebiyat boş bir damacana gibidir. Çünkü hayatta en sevmediğim derslerin başında gelir.”

“Bence edebiyat futbol topuna benzer. Çünkü nereye çevirirsen oraya gider.”

“Bence edebiyat hafta sonuna benzer. Çünkü bağırsık çağrışı, karman çormandır.”

“Bence edebiyat uyku gibidir. Çünkü çok sıkıcı, bunaltıcı, Arapça, Farsça tamlamaların olduğu zevk vermeyen bir şeydir.”

Sonuç ve Öneriler

Metafor, herhangi bir olay, kavram veya durum karşısında bireylerin geliştirdikleri ifadelerdir. Metaforlar, hem zihni hem de ruhi bir süreç olması bakımından anlam dünyamızın resmedilmesi manasına gelmektedir.

Bu araştırma, edebiyat kavramıyla ortaöğretimde ilk defa karşılaşan öğrencilerin edebiyata ilişkin metaforlarını belirleme amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçları incelendiğinde araştırmaya katılan 276 öğrenci 96 geçerli metafor üretmiştir. 9. sınıf öğrencileri 25, 10. sınıf öğrencileri 8, 11. sınıf öğrencileri 24 ve 12. sınıf öğrencileri 16 metafor geliştirmiştir. Geriye kalan 23 metafor her 4 grup öğrenci tarafından söylenmiştir. Bu metaforlar “insan hayatını yansıtan, insanı ve gerçekleri konu edinen edebiyat, güzellikleri anlatmaya yarayan sonsuz bilgi hazinesi olarak edebiyat, tarihin ve kültürel hayatın aktarımı olarak edebiyat, iletişim aracı olarak edebiyat, sevginin kaynağı olarak edebiyat, anlamsız ve sıkıcı bir kavram olarak edebiyat” olmak üzere 6 başlık altında toplanmıştır.

Metaforların sıklık değerlerine bakıldığında “hayat (26), ayna (21), duygu ve düşünce (23), tarih (20), beyin (10), şiir (9), gereksiz ders (8), sanat (7), insan (6), eskinin güzellikleri (5)” metaforlarının en sık tekrar edilen ilk on metafor olduğu görülür. Bu çalışmada “hayat, ayna, duygu ve düşünce, tarih” gibi metaforların ilk sıralarda yer alması edebiyatın geçmişi ve bugünü yansıtmaya özelliğinin öğrenciler tarafından benimsenmiş olduğu sonucu düşündürmektedir.

Öğrenciler “İnsan hayatını yansıtan ve insanı ve gerçekleri konu edinen edebiyat” başlığı altında 16 adet metafor geliştirmişlerdir. Toplam frekans değeri 99 olan bu kategori en yüksek değere sahiptir. Öğrencilerin en çok benzetim yaptığı metaforlar “hayat, ayna, duygu ve düşünce” dir. Bu da edebiyatın hayatı, duygu ve düşünceleri yansıtan bir ayna olduğunu yinelemektedir.

Öğrenciler “Güzellikleri anlatmaya yarayan sonsuz bilgi hazinesi olarak edebiyat” başlığı altında 31 metafor geliştirmişlerdir. Bunların toplam frekans değeri 57’dir. “sanat” ve “şarkı” en fazla tekrar edilen metaforlardır. Bunlar edebiyatın güzel sanatların bir dalı olması ve diğer sanat dallarıyla olan ilişkisi ile örtüşmektedir.

“Tarihin ve kültürel hayatın aktarımı olarak edebiyat” başlığı altında öğrencilerin geliştirdiği metafor sayısı 19 olup en sık tekrar edileni “tarih”tir. Edebiyat ve tarihin birbirini tamamlayan ayrılmaz bir bütün oluşu öğrenciler tarafından da ifade edilmiştir.

Öğrenciler “iletişim aracı olarak edebiyat” başlığı altında 11 metafor geliştirmiştir. Toplam frekans değeri 31 olan bu metaforların en sık tekrar edileni “beyin” dir. Doğru ve sistemli düşünmenin aracı olan beynin iletişimi, duygu ve düşüncelerimizi ifade etmemizi sağlayan organımız olduğu vurgulanmıştır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

Öğrenciler “sevginin kaynağı olarak edebiyat” başlığı altında 9 metafor geliştirmiştir. Toplam 17 metafordan frekans değeri en yüksek olan “sevgi” dir. Buna karşılık öğrencilerin “anlamsız ve sıkıcı bir kavram olarak edebiyat” başlığı altında edebiyata ilişkin 9 olumsuz metaforlar geliştirdiği görülmüştür. Toplam frekans değeri 17 olan bu metaforların en sık tekrar edileni “gereksiz ders” metaforudur.

Sonuç olarak ortaöğretim öğrencileri, edebiyatı kavramsal çerçevede ve araç olarak değerlendirmişlerdir. Öğrencilerin edebiyata ilişkin algıları edebiyatın önemi ve hayatla ilişkisi yönünde gerçekleşmiştir. En fazla metafor üretilen alan olarak edebiyatın yaşamla iç içe oluşunu, insanın duygu ve düşüncelerini ifade etmede en önemli araç olarak kabul edildiğini gösteren kategori olmuştur. Öğrencilerin bu derece edebiyatın önemini farkında olmaları önemli bir bulgudur. Ancak araştırmada edebiyata ilişkin olumsuz metaforların da görülmesi hâlen tartışılan “Edebiyat eğitimi nasıl olmalıdır?” sorusunu düşündürmektedir. Yukarıdaki olumsuz ifadeler dikkate alındığında edebiyat eğitiminde en önemli noktanın dersin önemi ve gerekliliğinin öğrencilere doğru bir şekilde aktarılması olduğu gerçeğidir. Edebiyatın hayatımızın her döneminde ne kadar önemli ve vazgeçilmez olduğunu fark edemeyen öğrenciler için ders boş bir tenek veya damacana gibidir. Bu yüzden edebiyat öğrenciler için “ağır bir yük” hâline gelmektedir. Bu nedenle ortaöğretim müfredat programları yeniden yapılandırılmalı ve ders kitapları programla örtüşecek, millî ve evrensel değerleri, edebî zevk ve anlayışı verecek şekilde hazırlanmalıdır. Üniversitelerin edebiyat öğretmeni yetiştiren bölümleri de bu amaç ve ilkelere uygun olarak edebiyat eğitiminde yeni yaklaşımlar geliştirmelidir.

KAYNAKÇA

- ATSIZ, N. (1992). Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul: Baysan Basım Yayın.
- GOLDSTEIN, L. B. (2005). Becoming a teacher as a hero's journey: Using metaphor in preservice teacher education. *Teacher Education Quarterly*, 32(1), 7-24.
- GÜZEL, A. (2006). “Edebiyat Eğitiminde Amaçlar ve Bu Amaçlara Yönelik Yöntem, Teknik ve Uygulamalar”, *Milli Eğitim Dergisi*, Kış 2006, yıl 34. Sayı 169.
- LAKOFF, G. ve JOHNSON, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: The University of Chicago Press.
- LAKOFF, G. ve JOHNSON, M. (2005). *Metaforlar hayat, anlam ve dil*. (Çev: G. Y. Demir). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- LEVINE, P. M. (2005). “Metaphors and images of classrooms”, ERIC: EJ724893.
- MILLER, S. (1987). “Some comments on the utility of metaphors for educational theory and practice. *Educational Theory*, 37, 219-227.
- Namık Kemal, *Lisan-ı Osmaninin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazatı Şamildir, Tasvir-i Efkar*, 16-17 Rebiülahir 1283/1886.
- SEVİM, O., VEYİS, F. ve KINAY, N. (2012). “Öğretmen Adaylarının Türkçeyle İlgili Algılarının Metaforlar Yoluyla Belirlenmesi: Atatürk Üniversitesi Örneği”, *Uluslararası Cumhuriyet Eğitim Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, s. 38-47.
- SEZER, E. (2003). “Dilde ve Edebiyatta Yol Metaforu”, *Kitaplık*, Sayı 65, Ekim s. 88-92.
- ŞAHİN, Ş. ve BATURAY, M. H. (2013). “Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Kavramına İlişkin Algılarının Değerlendirilmesi: Bir Metafor Analiz Çalışması”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt 21, No 1, s. 177-192.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Seçkin Yayınları.

YUNUSOĞLU, K. M. (2003). Budist Türk Çevresi Eserlerinde Metafor, Ankara Üniversitesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

